

Малий Клаус і Великий Клаус

Ганс Крістіан Андерсен

Переказ Віти Левицької

У одному селі жили двоє чоловіків із однаковими іменами. Звали їх Клаусами. Один мав чотирьох коней, а другий — лише одного. За цим їх люди і розрізняли. Власника четвірки коней звали Великий Клаус, а того, що мав лише одного коня, — Малий Клаус. Давайте послухаємо, що з ними сталося.

Цілісінький тиждень Малий Клаус був змушений працювати на полі Великого Клауса, та ще й позичати йому свого єдиного коня. Але одного дня на тиждень, у неділю, Великий Клаус віддавав йому за це всіх своїх чотирьох коней. Як весело було Малому Клаусові ляскати батогами над усіма п'ятьма кониками — цього дня йому здавалось, ніби вони всі належать йому. Яскраво світило сонечко, весело бамкали церковні дзвони, люди з молитовниками йшли до церкви. Вони дивились, як Малий Клаус оре тими кінсьми, ляскає батогами і поганяє їх: "Но, мої п'ятеро коників!"

— Не кажи так, — забороняв Великий Клаус. — Тобі належить тільки один кінь.

Але Малий Клаус незабаром забував про заборону і знову поганяв коней, коли хтось проходив дорогою: "Но, мої п'ятеро коників!"

— Я тебе попереджаю: більше так не кажи, — розсердився якимось Великий Клаус. — Якщо ти далі так казатимеш, я дам твоєму коневі по голові й він відкине копита — на тому все і скінчиться!

— Обіцяю не казати так, — скорився Малий Клаус.

Обіцянка — цяцянка. Наступної неділі знову люди знову йшли до церкви, він запишався тим, як поважно виглядає, коли оре на своєму полі п'ятьма кінсьми, тож не стримався і знову гукнув: "Но, мої п'ятеро коників!"

— Я тобі понокаю! — розлютився Великий Клаус, узяв кувалду, вдарив єдиного коня Малого Клауса по голові, й той сконав.

— Тепер у мене взагалі нема коня, — зі слізьми промовив Малий Клаус.

Потім він зняв шкуру з мертвого коня, висушив її, а тоді заховав у торбу, перекинув її через плече й подався до сусіднього міста.

Іти було далеко, стежка прямувала через глухий, дрімучий ліс. Раптом зірвалась буря, й Клаус заблукав. Поки він шукав свою стежину, настав вечір, а до містечка, куди він прямував, було ще далеко, та й додому повернутися завидна він не встиг би. Обіч дороги стояла велика селянська господа. Віконниці були зачинені, проте крізь щілини цідилося світло. "Треба попроситись тут на ніч", — подумав Малий Клаус, підійшов до дверей і постукав. Двері йому відчинила селянка. Коли ж вона почула його прохання, то наказала йому забиратись геть, бо її чоловік не дозволяє пускати на ніч незнайомих.

— Що ж, тоді я змушений примоститись десь поблизу, — буркнув Малий Клаус сам до себе, коли селянка зачинила двері просто перед його носом. Поблизу будинку

стояла копиця сіна, а між будинком і копицею — хлівець під стріхою.

— Ляжу тут, — вирішив Малий Клаус, коли побачив хлівець із лелечим гніздом на гребені. — Вийде непогане ліжко. Головне, щоб лелеки не клювали мене.

Тож Малий Клаус заліз на дах і побачив, що дерев'яні віконниці не сягають верху вікон. Тож йому було видно, що відбувається у будинку. Великий стіл був гарно накритий — на ньому красувалось вино, печеня й чудова риба. За столом сиділи селянка й паламар. Вона доливала гостю вина й підкладала риба, а він знай наминав наїдки.

"Ех, якби ж і мені там опинитись", — подумав Малий Клаус. Коли ж він витягнувши ще сильніше, то крізь вікно побачив великий запашний пиріг. Оце так бенкет!

І тут на дорозі з'явився вершник. Це селянин повертався додому. Він був непоганий чоловік, але мав одне дивне упередження — терпіти не міг паламарів. Коли він бачив перед собою паламаря, то просто скаженів і нічого з тим не міг вдіяти. Внаслідок такої неприязні паламар вирішив одвідати дружину селянина, коли того не було вдома, а щиросердна жінка поставила перед ним на стіл найкращі наїдки, які тільки мала.

Коли ж вона почула, що наближається чоловік, то почала благодіяти паламаря, аби той сховався у великій порожній скрині, що стояла в кімнаті. Він мерщій послуховався, адже добре знав, що селянин скаженіє від присутності паламаря. Жінка хутенько сховала вино й запхнула рештки розкішної трапези до печі, бо ж якби її чоловік побачив усе це, він би обов'язково запитав, для кого це готувалося.

— Оце то так, — зітхнув Малий Клаус на даху сарайчика, коли побачив, як зникають усі ці смачні страви.

— Тут хтось є? — спитав селянин у дружини, почувши якийсь звук. Він обшукав усе довкруги й знайшов Малого Клауса.

— Чого ти тут лежиш? Спускайся і заходь до мене в гості.

Тож Малий Клаус спустився і розповів селянину про те, як він заблукав, а потім попросився переночувати.

— Добре, я пущу тебе на ніч, — погодився селянин. — Але спочатку давай щось перекусимо.

Жінка застелила стіл скатертиною і поставила миску з кашею. Селянин був дуже голодний, тож із апетитом наминав страву, аж за вухами лящало, а от Малий Клаус не міг викинути з голови печеню, рибу й пиріг. Він-бо добре знав, що вони стоять у печі. Під столом біля його ніг стояла торбина зі шкурою коня, яку він збирався продати у сусідньому місті. Каша Малому Клаусові зовсім не смакувала, тож він штурхнув торбу під столом, і шкура голосно рипнула.

— Тихо там! — цитькнув Малий Клаус до своєї торби, а тим часом знову її штурхнув, і шкура рипнула ще голосніше, ніж першого разу.

— Ого! А що це в тебе в торбі? — запитав селянин.

— Е, там у мене чарівник, — похвалився Малий Клаус. — І він каже, що зачаклував піч, і тепер там є печеня, риба й пиріг.

— Чудово! — закричав селянин, кинувся до печі й відтулив її. Там виявились смачні

наїдки, заховані його дружиною. Правда, він думав, що їх створив чарівник, що сидів під столом. Жінка не наважилася щось йому сказати, тож обоє заходились ласувати рибою, печеню та пирогом.

Потім Малий Клаус ще раз штурхнув свою торбу, і шкура жалісно зарипіла.

— А що він каже тепер? — поцікавився господар.

— Він каже, — відповів Малий Клаус, — що для нас є аж три пляшки вина. Вони стоять у кутку за піччю.

Жінка була змушена принести ще й вино, яке перед тим заховала, і селянин пив його, аж йому й зовсім стало добре. Ох і припав йому до душі чарівник, що сидів у Клаусовій торбі.

— А чи міг би він начарувати чорта? — запитав селянин. — Я би хотів поглянути на нього, поки я в гарному гуморі.

— Авжеж! — відповів Малий Клаус. — Мій чарівник може все, про що я його попрошу! — І штурхнув торбу ногою, щоб шкура знову рипнула. — Чуєш? Чарівник каже, що може, але він боїться, що чорт нам не сподобається.

— Та я зовсім не боюсь. А як він виглядатиме?

— Точнісінько як паламар.

— Ти ба! — вигукнув селянин. — Оце потворисько! Знаєш, що я терпіти не можу паламарів. Але то байдуже, я ж знатиму, хто переді мною, тож не зважатиму. Ну, я зараз відважусь. Давай, випускай, але прошу — не підпускай його близько до мене.

— Зажди, мушу порадитись із чарівником, — сказав Малий Клаус, штурхнув торбу і низенько схилився, щоб послухати.

— Що він каже?

— Каже, що ти маєш підійти до великої скрині, яка стоїть у кутку, й відчинити її. Там ти побачиш чорта — він зіщулився на дні. Але мушиш міцно тримати віко, щоб чорт не вислизнув.

— Ти ж допоможеш його втримати? — запитав селянин.

Він підійшов до скрині, де його дружина ховала паламаря, підняв віко й зазирнув усередину.

— Ох! — закричав він, сахнувшись. — Я бачив його, і він виглядає точнісінько як наш паламар. Оце так страхіття!

Після цього він просто мусив випити, тож вони знову сіли до столу.

— Продай мені свого чарівника, — згодом сказав селянин. — Проси, скільки хочеш, — заплачу, не торгуючись. Навіть якщо це коштуватиме мірку золота!

— Та ні, не можу, — відмовився Малий Клаус. — Сам подумай, скільки вигоди я зиску від власного чарівника.

— Але мені страшенно хочеться його мати, — продовжував умовляти гостя селянин.

— Добре вже, — врешті погодився Малий Клаус, — ти мене прийняв на ніч і був дуже гостинний, тож я просто не можу тобі відмовити. Добре вже, продам я тобі чарівника за мірку грошей, але ні монетою менше!

— Отримаєш усе, що просиш, даю слово, — запевнив селянин. — Але забирай із собою ще й скриню. Я не хочу, щоб вона лишалась у моєму домі. Невідомо, хто там заचाївся.

Так Малий Клаус віддав селянинові торбу з шкурою коня і отримав за неї повну мірку грошей. А ще селянин дав йому візок, щоб везти скриню і золото.

— На все добре! — попрощався Малий Клаус і подався геть із грішми та скринею, у якій досі лежав паламар.

Ліс огинала широка, глибока ріка, вода в якій текла так стрімко, що мало хто міг побороти течію. Недавно через неї побудували новий міст. Малий Клаус зупинився посередині моста і сказав уголос — так, щоб його почув паламар:

— Що ж мені робити з цією дурнуватою скринею? Вона така важка, ніби напхана цеглою. Якщо котитиму її далі, дуже стомлюсь. Може, краще кинути її в річку? Вона попливе за мною до мого дому, ціла й неушкоджена. А навіть якщо й потоне, то не страшно.

Тож він вхопив скриню й підняв, нібито збираючись скинути у воду.

— Ні, зажди! — закричав зі скрині паламар. — Дай-но я спочатку виберусь!

— Ой! — вигукнув Малий Клаус, вдаючи із себе наляканого. — Певно, чортяка і досі там? Треба кинути його до річки, щоб він потонув!

— Ні, ні, благаю! — залентував паламар. — Я дам тобі повну мірку грошей, якщо ти мене відпустиш.

— Ну, це зовсім інша справа, — сказав Малий Клаус і відчинив скриню. Паламар вибрався з неї, скинув порожню скриню у воду й почимчикував додому. Потім приніс мірку золота і віддав Малому Клаусу. А оскільки той раніше вже отримав мірку грошей від селянина, то тепер у нього був повний возик золота.

— Я отримав грубі гроші за свого коня, — сказав він сам до себе, коли дістався додому. Потім він зайшов до своєї кімнати і висипав гроші купкою на підлогу, промовивши: — Оце розіллється Великий Клаус, коли дізнається, як я розбагатів завдяки своєму коневі. Але я йому не казатиму, як саме заробив гроші.

Тоді він послав хлопчину до Великого Клауса, щоб позичити мірку.

"Цікаво, нащо вона йому знадобилась?" — подумав Великий Клаус. Тож він змастив дно смолою, щоб до мірки прилипло і зосталось те, що нею збирались міряти. Так і сталося: коли мірку повернули господарю, виявилось, що до дна прилипли три новенькі срібні монети.

— Що це таке? — вигукнув Великий Клаус.

Він мерщій побіг до Малого Клауса і запитав:

— Звідки в тебе стільки грошей?

— Я вторгував їх за шкуру свого коня — продав її вчора.

— Нічого собі, заробіток! — сказав Великий Клаус.

Негайно він подався додому, схопив сокиру, зарубав усіх своїх четверо коней, здер із них шкури і подався до сусіднього міста, щоб там їх продати.

— Шкури, шкури! Кому шкури? — кричав він, простуючи вулицями. До нього

виходили шевці й дубильники та питали, скільки він хоче за шкури.

— Мірку грошей за одну, — відповідав Великий Клаус.

— Ти що, здурів? — вигукували ремісники. — Ти що, думаєш, ми тратимо гроші мірками?

— Шкури, шкури! — і далі кричав Клаус. — Кому шкури? — і всі, хто питав у нього про ціну, отримували однакову відповідь: — Мірка грошей.

— Та він кепкує з нас! — обурились ремісники. Тож шевці похапали свої ремені, а дубильники — шкіряні фартухи, й всі разом заходились лупцювати Великого Клауса.

— Шкури, шкури! — кричали вони, кепкуючи з бідолахи. — Ми зараз так покарбуємо твою шкуру, що вона стане чорно-синя!

— Ану проженімо його із міста! — вирішили вони гуртом.

І Великому Клаусу довелося чимдуж утікати, адже його досі так нещадно ще не били.

— Ох, — сказав він, коли дістався додому, — Малий Клаус поплатиться за це. Я заб'ю його до смерті!

Тим часом померла старенька бабуса Малого Клауса. Вона була недобра, люта і часто на нього сварилася. Спочатку Клаус намагався повернути бабусю до життя, а коли спроби виявились марними, то вирішив, що покійниця може полежати в його ліжку цілу ніч, а він сам спокійно посидить у кріслі, що стояло в кутку кімнати, — він уже робив так не раз.

Уночі, коли він сидів там, відчинились двері, й увійшов Великий Клаус, тримаючи в руках сокиру. Він знав напевне, де стоїть ліжка Малого Клауса. Тож підійшов просто до нього й рубанув стареньку просто по голові, думаючи, що це повинен бути Малий Клаус.

— Отак тобі! — вигукнув Великий Клаус. — Будеш знати, як робити з мене дурня! — на цих словах він вийшов із будинку.

"Оце так негідник, — подумав Малий Клаус. — Він же намагався вбити мене! Добре ще, що бабуса була вже мертва, а інакше він би загнав її на той світ".

Потім Малий Клаус одягнув стареньку в її святковий одяг, позичив у сусіда коня й запряг його у візок. Він примостив покійницю на задньому сидінні так, щоб вона не впала під час їзди, й помчав через ліс. До заходу сонця до дістались до великого заїзду. Господарював там багатій, який мав щире серце. Але він мав один недолік — гарячкував, бо не міг себе стримувати.

— Вітаю, — сказав він Малому Клаусу. — Чим можу прислужитись?

— Та ось, — почав розповідати Малий Клаус, — прямую до міста зі своєю старенькою бабусею, вона сидить у візку позаду. Я не можу завести її до приміщення. Чи не винесли би ви їй склянку меду? Але говоріть дуже голосно, бо вона недочуває.

— Гаразд, постараюсь, — запевнив господар.

Він налив склянку меду й приніс її мертвій бабусі, яка, здавалось, сиділа у візку.

— Тримайте, це склянка меду він вашого внука, — промовив господар.

Мертва жінка не промовила ні слова, просто нерухомо сиділа.

— Ви мене чуєте? — крикнув господар голосно, як тільки міг. — Це склянка меду від вашого внука!

Він викрикував це раз за разом, а вона ніяк не реагувала. Зрештою він розлютився і шпурнув склянку просто їй у обличчя. Склянка вдарила її в обличчя, і старенька випала з візка, адже вона сиділа там не прив'язана.

— Ти що? — закричав Малий Клаус, вискочивши з дверей. Він схопив господаря заїзду за горло. — Ти вбив мою бабусю! Дивись, яка рана в неї на чолі!

— От лишенько! — заlementував господар, заламуючи руки. — Це мене підвів мій запальний характер. Клаусе, ріднесенький, на тобі мірку грошей. Я поховаю твою бабусю так, наче вона моя власна. Тільки благаю, мовчи, нікому нічого не кажи, бо якщо мене схоплять, то скарають на горло, а мені цього ой як не хотілося б!

Так і вийшло, що Малий Клаус отримав ще одну мірку грошей, а багатій поховав його бабусю, наче рідну.

Коли Малий Клаус дістався додому, він негайно послав хлопчика до Великого Клауса, щоб позичити в нього мірку.

"Як це так? — подумав Великий Клаус. — Хіба ж я його не вбив? Треба самому піти й подивитись".

Тож він пішов до Малого Клауса, взявши з собою мірку.

— Звідки в тебе всі ці гроші? — вигукнув Великий Клаус, вирячившись на скарби сусіда.

— Замість мене ти вбив мою бабусю, — пояснив Малий Клаус. — І мені за неї дали мірку грошей.

— Гарна ціна, на всі випадки одна, — гмикнув Великий Клаус.

Тож він подався додому, схопив сокиру й одним махом зарубав свою власну бабусю.

Потім поклав її на візок і поїхав у місто до аптекаря, котрому й запропонував придбати тіло небіжчиці.

— Чиє це тіло, і де ти його взяв? — запитав аптекар.

— То була моя бабуса, — відповів він. — Я зарубав її одним махом, а тепер збираюсь отримати за неї мірку грошей.

— Хай простить тебе Господь! — вигукнув аптекар. — Ти не при своєму розумі! Нікому не розказуй такого, бо тебе скарають на горло.

І аптекар завів із Клаусом серйозну розмову про те, який страшний злочин той вчинив, — пояснив, що такий грішник неодмінно буде покараний. Великий Клаус так перелякався, що миттю вискочив із аптеки, скочив у візок, хльоснув батоном коней і помчав додому. Аптекар та інші люди подумали, що він просто божевільний, тож дали йому спокій.

— Ти мені за це заплатиш, — сказав Великий Клаус, щойно опинився на битому шляху, — неодмінно заплатиш, Малий Клаусе.

Тож коли він дістався додому, він узяв найбільшу торбу, яку тільки зміг знайти, й подався до Малого Клауса.

— Знову ти познущався із мене! — закричав він. — Спочатку я вбив своїх коней,

потім вкоротив віку власній бабусі. Й усе це — твоя вина! Але ти більше не пошиєш мене в дурні!

На цих словах він схопив Малий Клауса, запхав його до торби, повісив її на плече й сказав:

— Зараз тобі прийде кінець — я тебе втоплю в річці!

Великий Клаус мусив здолати чималенький шлях, щоб дістатись до річки, до того ж Малий Клаус був не найлегшою ношею. Шлях пролягав повз церкву, звідки долинали звуки органа й чудовий спів. Великий Клаус опустив свою торбу на долівку перед церковними дверима й вирішив, що йому не завадить зайти й послухати кілька псалмів. Малому Клаусу все одно не вибратися з торби, а люди були в церкві. Тож Великий Клаус увійшов досередини.

— От лишенько, от халепа! — зітхав Малий Клаус у торбі. Він крутився й вовтузився, але послабити мотузку, якою торба була зав'язана, не вдавалось.

Саме тоді повз нього проходив старий сивий пастух. Він грубою палицею поганяв поперед себе велику череду худоби. Корова перечепилась через торбу, в якій лежав Малий Клаус, і перевернула її.

— От лишенько, — далі зітхав Малий Клаус. — Я ще такий молодий, а вже потраплю на небеса!

— А я, бідна моя голова, — поскаржився пастух, — уже дуже старий, та все ж не можу туди потрапити.

— Якщо ти розв'яжеш цю торбу, — вигукнув Малий Клаус, — і залізеши у неї замість мене, то будеш там дуже скоро.

— З превеликою радістю! — відповів пастух і розв'язав торбу, з якої прожогом вискочив Малий Клаус.

— Ти подбаєш про мою худобу? — запитав старий, залізаючи до торби.

— Авжеж, — сказав Малий Клаус, а потім зав'язав торбу й погнав череду в поле.

Вийшовши з церкви, Великий Клаус узяв торбу й завдав її собі на плечі. Вона тепер здавалась легшою, адже старий пастух не важив і половини того, що Малий Клаус.

— Торба тепер здається легшою, — сказав він. — А, напевно, це тому, що я побував у церкві.

Тож він пішов до широкої та глибокої ріки й кинув туди торбу, думаючи, що там Малий Клаус.

— Катюзі по заслугі! — вигукнув він. — Більше ти не знущатимешся з мене!

Коли ж він повертався додому, то на роздоріжжі побачив Малий Клауса, який спокійнісінько гнав череду.

— Як це так? — здивувався Великий Клаус. — Хіба ж не тебе я щойно втопив?

— Мене, — відповів Малий Клаус. — Ти кинув мене у річку десь за півгодини тому.

— Але звідки в тебе ця худоба? — запитав Великий Клаус.

— Це не просто корови та бички — це морська худоба, — відповів Малий Клаус. — Я розкажу тобі, що зі мною сталось. А ще дуже дякую, що ти мене втопив. Бачиш, я тепер стою перед тобою, та ще багатий, як король. Не сперечаюсь, лежати в торбі було дуже

страшно, і вітер так загрозливо свистів у моїх вухах, коли ти кинув мене з моста у воду. Я негайно опустився на дно, але шкоди не зазнав, бо впав просто на м'яку травичку, що росте там. До мене підпливла маленька вродлива русалонька. Вона була вбрана у білі шати, а її коси були прикрашені вінком із зеленого листя. Вона взяла мене за руку й сказала: "Малий Клаусе, ти прибув. Ось худоба для тебе. А через мильо на дорозі на тебе чекає ще одна чередка — вона теж належатиме тобі". Тоді я побачив, що по річці пролягає великий шлях для людей, що живуть у морі. Дно ріки було встелене чудесними квітами й свіжою травою. Повз мене стрімко пропливали риби, точнісінько як тут повз нас пурхають птахи. А які гарні там люди, а яка доглянута худоба пасеться на пагорбах і долинах!

— Але чому ти повернувся назад, — запитав Великий Клаус, — якщо там, унизу, так добре?

— Ну, — промовив Малий Клаус, — з мого боку найрозумніше було повернутись. Я ж щойно тобі казав, що русалонька мене запевнила: далі на дорозі мене чекала худоба. Звісно, під дорогою вона мала на увазі річку, адже вона не може мандрувати іншим шляхом. Але я добре знаю, яка ця річка покручена — звивається до вправо, то вліво. Тож ця дорога здалась мені надто довгою, і я обрав коротшу. Вибрався на землю, перетнув поле й знову дістався до річки. Так я скоротив собі шлях десь на півмилі й хутчіше отримав свою худобу.

— Оце пощастило! — вигукнув Великий Клаус. — А як ти думаєш, мені перепаде морська худоба, якщо я спущусь на дно ріки?

— Гадаю, так, — сказав Малий Клаус. — Але я не зможу понести тебе в торбі, бо ти надто важкий. Але якщо ти підеш до моста й залізеш у торбу, я скину тебе із превеликим задоволенням.

— Дякую, — промовив Великий Клаус. — Але запам'ятай: якщо я там не знайду морської худоби, то дам тобі добрячого прочухана, коли виберусь!

— Добре, добре, вгамуйся вже! — примирливо буркнув Малий Клаус, і вони попрямували до ріки.

Коли вони наблизились до берега, худоба мерщій спустилась до води, щоб напиться.

— Глянь, як вони поспішають, — сказав Малий Клаус. — Ох і кортить їм знову опинитися на дні!

— Давай, не барись, допоможи мені, — сказав Великий Клаус, — бо відлупцюю. І заліз у торбу.

— Поклади сюди камінь, — наказав Великий Клаус, — бо я не можу потонути.

— Не бійся за це, — відповів Малий Клаус, але все ж таки поклав великий камінь у торбу, міцно її зав'язав і жбурнув у воду.

— Бульк!

Це Великий Клаус шубовснув у річку й пішов на дно.

— Боюся, худоби він там не знайде, — сказав Малий Клаус і погнав свою череду додому.